

Едвард Радзинский

Иоанн Мучитель

Еще в сталинские времена наш знаменитый антрополог и скульптор академик Герасимов, восстанавливавший лица по черепам, задумал вскрыть гробницу царя Ивана Грозного. Герасимов хотел не только воссоздать портрет легендарного царя, но ответить на вопрос: как он умер? Был ли он убит, как гласила легенда, или, говоря словами поэта, "к стыду людей, он умер сам"?

Но не захотел Сталин. То ли бывший ученик духовной семинарии не забыл историю с гробницей Тимура (когда через три дня после вскрытия тем же Герасимовым могилы, как и предупреждали старики узбеки, началась война - Гитлер напал на Россию) и теперь избегал нарушать покой царей-демонов, то ли, что скорее всего, попросту не захотел тревожить покой любимого героя.

Грозный царь воистину был любимцем грозного диктатора. Сталин несколько раз посещал его могилу в склепе под алтарем Архангельского собора. Общеизвестна история Эйзенштейна: Сталин осыпал милостями великого режиссера, когда тот снял фильм-панегирик Ивану Грозному, и пришел в ярость, когда Эйзенштейн во второй серии посмел не воспеть его как должно...

Занимаясь биографией Сталина, среди книг его библиотеки я нашел пьесу А.Н. Толстого об Иване Грозном. В страшные дни войны, когда немцы рвались к Москве, попала к нему на стол эта пьеса... Прочитав ее и, видимо, о чем-то

Eduard Radzinsky

Ivan hrozný, Trýznitel

Ještě v době Stalinova panování chtěl nesmírně významný ruský antropolog a archeolog M.M. Gerasimov, který na základě lebky dokázal zrekonstruovat lidský obličej, otevřít hrob ruského cara Ivana IV. hrozného. Gerasimov se pomocí své metody chystal nejenom ztvárnit podobu legendárního vládce, ale také odpovědět na otázku, jak zemřel. Skutečně byl zavražděn, jak vypráví legenda, nebo, řečeno slovy básníka „zemřel pak ale bohužel svou přirozenou smrtí“?

Stalin to ale nepovolil. Že by snad bývalý student duchovního semináře nezapomněl historii s hrobkou jiného krutého vládce, Tamerlána? Tři dny poté, kdy M.M. Gerasimov otevřel jeho hrob, splnily se předpovědi uzbeckých starců a začala válka – A. Hitler napadl Rusko. Možná proto nechtěl Stalin ani teď vyrušovat spící démonické cary. Nebo spíše nechtěl rušit klid svého oblíbeného hrdiny.

Hrozný car byl oblíbencem hrozného diktátora, jen co je pravda. Stalin několikrát navštívil jeho hrob ve sklepe kremelského Archangelského kostela. Všeobecně znám je i osud Sergeje Ejznštejna a to, jakým způsobem tohoto významného režiséra zahrnoval laskavostmi Stalin poté, co natočil „chválu“ o Ivanu hrozném, a jak zuřil, když ho Ejznštejn ve druhé části neopěval tak, jak bylo na místě...

Když jsem se zabýval Stalinovou biografií, našel jsem mezi jeho knihami i drama A.N. Tolstého Ivan IV. hrozný. Dostalo se ke Stalinovi za dnů hrozných válek, kdy fašisti útočili na Moskvu... Když ho Stalin četl,

раздумывая, Сталин несколько раз написал на задней стороне обложки одно слово - "Учитель".

Учитель... но в чем?

Ответ казался простым: грозный царь истребил множество бояр. И Сталин истребил партийных вельмож, которых часто называли "боярами" (как писал поэт: "А вы, кремлевские бояре из белостокских корчмарей...")

Но чем дальше я писал эту историю, тем яснее понимал: дело не только в уничтожении бояр... Сталинская любовь к Грозному связана с неким важнейшим вопросом, который когда-то задал наш великий историк Карамзин. И ответ на который скрывает история самого загадочного и самого кровавого из русских царей...

Однако о карамзинском вопросе потом. Сначала о царе...

Его гробницу вскрыли уже после смерти Сталина - в 1963 году.

На смертном одре царь Иван принял схиму - высшую ступень монашества - и в гробу лежал в рясе и куколе.

Герасимов восстановил лицо по черепу, и старик с хищным крючковатым носом и сладострастным, презрительным "карамазовским" ртом глянул из небытия...

зřejmě v zamyšlení napsal několikrát vzadu na obálce jedno slovo – „Učitel“.

Učitel... ale čeho?

Odpověď se zdála být prostá. Hrozný car zahubil velké množství bojarů. A Stalin také zahubil stranické poddané, kterým se rovněž často říkalo „bojaři“ (jak píše básník „A co vy, kremelští bojaři z nám velmi vzdálených krčem...“).

Ale čím déle jsem psal tuto historii, tím jasněji jsem si uvědomoval, že se nejedná pouze o zničení bojarů... Stalinův obdiv k Ivanovi je spojen s jednou důležitou otázkou, kterou kdysi položil nesmírně významný ruský historik N.M. Karamzin. Odpověď na tuto otázku je skryta v životním příběhu toho nejtajemnějšího a nejkrvavějšího ze všech ruských carů...

Ke Karamzinově otázce však později. Nejdřív car...

Jeho hrobku otevřeli až po Stalinově smrti – v roce 1963.

Na smrtelné posteli car Ivan IV. přijal schizma – nejvyšší řeholní slib zavazující k asketickému životu – a v hrobě ležel v rouše a kápi.

Gerassimov vymodeloval jeho podobu podle lebky a stařec s dravčím zakřiveným nosem a vilnými a pohrdavými karamazovskými ústy vykuknul ze záhrobí...

Два Ивана

"Тело изнемогло... болзнет дх... рань душевнье и телеснье умножилсь и нет врача... Ждал я, кто бы поскорбел со мной, и не явилось никого... Отплатили мне злом за добро и ненавистью за любовь..."

Кто так жалуется - страстно и возвышенно? Кто этот одинокий страдалец, столь несправедливо обиженный?

Это наш герой, царь Иван Васильевич, который всего за два года до этих слов истребил великий город Новгород. Да что город - целый край опустошил! Младенцев привязывали к матерям и топили в Волхове... А жалостливые слова эти он написал в своем завещании, и обращены они прежде всего к любимому сыну, которого он... тоже убьет!

Но первые тринадцать лет его правления были благодетельны - великая пора в нашей истории! Остальные двадцать с лишним лет - кровь и террор, избиение народа, будто царя подменили, будто дьявол вошел в него...

Темна до него история московских правителей - безликих теней, тускло отраженных в летописях...

Он первый заговорил. Он оставил множество писем, в которых - его голос, его шутки, его проклятия. Так что он сам, царь Иван Четвертый, и поведет нас по собственной истории.

Dva Ivani

„Mé tělo je unavené... můj duch je nemocný... rány na duši a těle se množí a není lékaře... Čekal jsem na někoho, kdo by truchlil se mnou, ale nikdo nepřišel... Odplácejí mi zlem za dobro a nenávisť za mou lásku..."

Kdopakže nám to tady tak naříká? Tak zaníceně a vznešeně? Kdopak je ten osamocený mučedník tak nespravedlivě potrestaný?

Je to náš hrdina, car Ivan Vasiljevič, který pouze 2 roky před sepsáním těchto slov vyvraždil Veliký Novgorod. A nejen město, celý kraj spustošil! Nemluvňata spolu s jejich matkami topil ve Volchovu... A tato dojemná slova napsal ve své závěti, která se především obracela na jeho nejmilejšího synka, jehož car... Také zavraždí!

Prvních 13 let jeho vlády bylo blahodárných. Šlo o velké období ruských dějin! Ale těch dalších více než 20 let je vyznačeno krví, terorem, masakrováním národa, jako by byl car vyměněný, jako by byl ďáblem posedlý...

Postavy moskevských vládců před Ivanem nejsou příliš výrazné a připomínají spíše stíny, které se míhají v letopisech...

Ivan byl první, kdo promluvil. Právě on zanechal celou řadu dopisů a v nich i svůj hlas, své žerty i svá prokletí. Právě proto on sám, car Ivan IV. osobně, nás bude provázet svým vlastním životaběhem.